

JELLENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- ORAVECZ IMRE: Alkonynapló (*kisprózák*) 385
KERESZTESI JÓZSEF verse 390
FENYVESI OTTÓ verse 393
ZALÁN TIBOR versei 395
SOPRONI ANDRÁS: Két hadvezér (*fordítói előszó*) 398
ALEKSZANDR SZERGEJEVICS PUSKIN versei 399
HALASI ZOLTÁN: A csapda (*próza*) 402
OLGA TOKARCZUK: Jakub könyvei (*regényrészlet*) 409
VÁRADY TIBOR: Karl Jaspers és becskerekai perlekedések
(*dokumentumpróza*) 416
BALÁZS ATTILA: Fantasztikus irodalomtörténet a déli végekről:
Brunner és Spitzer (*próza*) 423
TAKÁTS JÓZSEF: A városalapító útja az osztályhatalomhoz (*tanulmány*) 432
SÁNDOR IVÁN: Telefonegyperces (*emlékezés Örkény Istvánra*) 439
ZSEMBERY BORBÁLA: Minden szombat délután (*novella*) 442
HIDAS JUDIT: Örökség (*regényrészlet*) 447
NATALIE DIAZ verse 454
ACSAI ROLAND versei 457
NAGY DÁNIEL versei 459
ZSILLE GÁBOR versei 461
NAGY IMRE: „Kezdetben vala a mondat” (*Klemm Antal, a magyar nyelvtörténet
pécsi professzora*) 464

*

- LADÁNYI ISTVÁN: Rezignáció reloaded (*Fenyvesi Ottó: Hatvanhat. Válogatott
versek; Paloznak overdrive. Látomások, álmok, konkrétumok*) 474
FEKETE RICHÁRD: Egyetlen szálra, önazonosan (*Kemény István: Állástalan
táncos. Válogatott versek és válaszok Hegyi Katalin kérdéseire*) 479
MÁRJÁNOVICS DIÁNA: Nem ember: páciens (*Keresztury Tibor:
Hűlt helyem*) 482
SZÉNÁSI ZOLTÁN: Ügy lezárva? (*Gintli Tibor: Perújrafelvétel. Anekdotikus
elbeszélésmód és modernség a 20. század első felének magyar prózájában*) 485
SÁRKÖZY PÉTER: Itália igézetében (*Boda Miklós: Itáliából Itáliába. Püspökök,
professzorok, poéták*) 491

2022

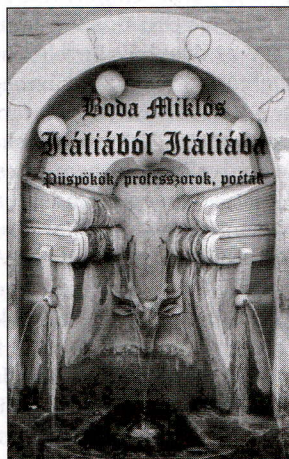
APRILIS

ITÁLIA IGÉZETÉBEN

Boda Miklós: Itáliából Itáliába. Püspökök, professorok, poéták

Nagy öröm volt számomra, hogy a pandémia alatt olvashattam Boda Miklós *Itáliából Itáliába* címmel megjelent tanulmánykötetét, mert így a járvány okozta elszakíttaságom ellenére ismét Itáliában lehettem. Az egyetemi tanulmányaim óta a magyar–olasz irodalmi és kulturális kapcsolatok történetével foglalkoztam, és több mint harminc évig Rómában élhettem mint a római egyetem magyar tanszékének tanára. Magamat is az „Itália-mániás” emberek közé sorolom, melynek nagy képviselői Péterfy Jenő és Riedl Frigyes, majd a *Nyugat*-generáció nem egy költője és írója, mint Babits Mihály, Szerb Antal, Cs. Szabó László és még sokan, akik amikor csak tehették, Olaszországba szöttek, második hazájukba. Mindig örültem, ha hozzám hasonló Itália-mániásra találtam. Ezek közé tartozik Boda Miklós, akivel a nyolcvanas évek elején találkoztunk a Római Magyar Akadémián. Akkoriban az Akadémián több neves professzor élt, és kutatott római könyvtárakban, és köztük szinte észrevétlenül ott volt Boda Miklós is, aki akkor épp Janus Pannonius-kutatásain dolgozott. Hamar kiderült, hogy a szerény pécsi könyvtáros mindent olvasott, mindent ismer, és Róma nagy szerelmese. Mindenki kedvelte, és nekem azóta is barátom, és amikor találkozunk, nagyokat beszélgetünk közös nagy szerelmünkről, Rómáról.

Boda Miklós 1961-ben szerzett magyar szakos középiskolai tanár és könyvtáros diplomát, és a Pécsi Egyetemi Könyvtár, majd kényszerű kitérők után a Baranya Megyei Könyvtár munkatársa lett. Igazi „alkotó könyvtáros” volt, mint az OSzK nagy generációjának tagjai (Borsa Gedeon, Berlász Jenő vagy Vizkelety András). A sorsa úgy hozta, hogy Pécsre került, ahol nagyon sokat jelentett számára a könyvtáros Csorba Győző költő, s a könyvtárba száműzött Tüskés Tibor író és szerkesztő példája. Ők ugyanis a könyvtári tennivalók mellett is megőrizték kiváló, úgymond eredeti alkotókészségüket. A könyvtáros Boda Miklós is fáradhatatlanul folytatta a „neki rendelt” tudományos munkát. Előbb egy „kéznél lévő” téma, a Klimó György pécsi püspök által alapított és 1774-ben (elsőként) a tágabb nyilvánosság számára is megnyitott könyvtár foglalkoztatta, majd az 1367-ben alapított első magyarországi egyetem előtörténete, illetve a költő-püspök Janus Pannonius életműve. Mindhárom témacsoport esetében különös súllyal szerepeltek az olasz vonatkozások. Az 1974. évi első olasz tanulmányútját követően amikor csak tehetette, Olaszországba utazott Boda Miklós. Ha más lehetőség (külföldi ösztöndíj, konferenciárésztétel) nem volt, pécsi kollégáinak, barátainak szervezett itáliai körutazásokat, miközben gyönyörű felvételeket készített az olasz városokról és műemlékekről. Herczeg Gyula

Pro Pannonia Kiadó

Pécs, 2020

224 oldal, 3500 Ft

professzor meghívta óraadó előadónak a Pécsi Egyetem Olasz Tanszékére, Klaniczay Tibor meghívására pedig az MTA Irodalomtudományi Intézete Reneszánsz és Barokk Kutatócsoportjának lett külső kutatója, és több nemzetközi konferencián előadója. 2002-ben a Pro Pannonia Alapítvány gondozásában jelent meg különböző konferenciákon tartott előadásait, folyóiratokban publikált írásait összegyűjtő tanulmánykötete, a *Stúdium és literatura*. Már ez a kötet is megmutatta, hogy Boda Miklós a legkiválóbb művelődéstörténészek közé tartozik, jóllehet könyvtárosként évtizedeken át a könyvtárhasználó olvasókat és kutatókat segítette könyvtári dokumentumokkal és információkkal, míg a napi munkaórák többségében saját témák kutatójaként nem lehetett jelen a könyvtárban. Nem volt véletlen, hogy négy jeles Janus Pannonius-kutató 2014-ben, nyolcvanadik születésnapja alkalmából tanulmányokkal köszöntötte Boda Miklóst a *Jelenkorban*.

2020-ban megjelent új tanulmánykötete püspökökről (mint Szent Gellért, Janus Pannonius vagy Klimó György), professorokról (mint Koltay-Kastner Jenő) és poétákról (mint Csorba Győző) írott tanulmányokat tartalmaz. Az *Itáliából Itáliába* lapjain huszonkét rövidebb-hosszabb tanulmány és két recenzió olvasható az ezredfordulót követő két évtizedből, melyek az MTA Irodalomtudományi Intézet tudományos kiadványaiban, az *Irodalomtörténeti Közleményekben* és a *Jelenkorban* jelentek meg korábban.

A kötet első írása a „nagyobbik” Szent Gellért-legenda vitatott pécsi epizódjával foglalkozik a vonatkozó szakirodalom gondos áttekintésével. A tanulmány alapkérdése: a szentéletű Gellért püspök Itáliából hazánkba jövet megállhatott-e Pécs városában és Váradon? Boda Miklós véleménye szerint ez a nagyobbik legenda alapján valószínűsíthető, úgy is mondhatnánk, nem zárható ki teljességgel. A következő két tanulmány a középkori pécsi egyetemalapítás itáliai előzményeivel foglalkozik. Ezeket mintegy félszáz oldalon öt Janus Pannonius-tanulmány követi, illetve egy hatodik, *Handó György könyvtáráról egy pécsi emléktábla ürügyén* címmel.

Az első Janus Pannonius-tanulmány, *A feladó: Johannes Pannonius Ferrarából* címmel a veronai Matteo de' Pasti szép alkotásával, a Guarino-éremmel foglalkozik, melynek egy példányát a Ferrarában tanuló Janus megküldte nagybátyjának, Vitéz Jánosnak. Előlapján Guarino da Verona arcképe látható, hátoldalán pedig egy díszkút, a tetőpontján Hercules alakjával. Boda Miklós egyetértőleg idézi írásában a Janus Pannonius-kutatások doyenje, Ritoókné Szalay Ágnes tanulmányát a Guarino-érem hátoldalán látható kútról és Guarino mester Ferrarájáról. Ugyanakkor mérlegre teszi a maga véleményét is Matteo de' Pasti lehetséges, az évszázadok folyamán többször is átformált „modelljéről”, a Verona történelmi központjában még ma is álló díszkútról, melyet Fontana della Madonna néven említenek az útikönyvek. A következő tanulmány (*Egy teljesíthetetlennek látszó kérdés*) tárgya is a pécsi püspök Janus Pannonius és Jacopo Ammannati bíboros levélváltása az 1460-as évekből. Levelezésük a püspöki pallium-viselés jogának megszerzéséről szólt, melynek a Pécsi Egyházmegye 12–13. századi történetében is volt már előzménye.

A következő három Janus Pannonius-tanulmány mindegyike a *Búcsú Váradtól* címmel ismert, de Várad-versként is idézhető költeménnyel foglalkozik, mely a költő egyik legkedveltebb és nem is csak magyar fordításban olvasható műve. A *Janus Pannonius Várad-verséről* című írást a szerző azzal a kérdéssel vezeti be: „Mégis, kinek a búcsúja?” Szerinte ugyanis a Várad-versben nem a költő, hanem Széchy Dénes esztergomi érsek örökebe lépő nagybátyja, Vitéz János búcsúzik Váradtól, püspökségének addigi színhelyétől. Következésképp Boda Miklós a vers keletkezését, szemben a korábbi datálásokkal, 1465-re teszi, és kapcsolatba hozza a Janus által Rómába vezetett királyi küldöttséggel is, mely során Janusnak el kellett érnie, hogy a pápa megerősítse Vitéz János érseki és a váradi utód, Beckensloer János püspöki kinevezését. Mivel Boda Miklós igazi kutató, fontosnak tartja kimondani azt is, hogy szükség lehet a feltevését megerősítő további kutatásokra. A Janus Pannonius-sorozat következő tanulmánya (*Búcsú a búcsúverstől?*

Janus Pannonius, Giovanni di Castro és a timsó) ugyancsak a Várad-versről szól. Janus a váradi hóforrások vizét dicsőítő, a látásjavító timsót is említő sorai azért gondolkoztatták el Boda Miklóst, mivel már akkoriban is tudható volt, hogy a váradi forrásvíz timsót nem tartalmaz. Mivel a timsóhiány európai téma lett a keleti import Konstantinápoly elesztét követő elapadásával, Boda Miklós figyelme Giovanni di Castro pápai vagyongazdálkodására irányult. Ugyanis a padovai születésű Giovanni miután feladta a timsókő forgalmazásával is foglalkozó vállalkozását, hazatért keletről, s ottani tapasztalatait hasznosítva nagyhozamú timsókőtelepeket fedezett fel Róma közelében, II. Piusz pápa és az őt követő II. Pál megalégedésére. Az újonnan nyitott timsókőbányák jövedelme lett a forrása annak a pénzügyi alapnak, melynek birtokában Mátyás török elleni hadviselését jelentős összeggel támogatta a pápa 1465 nyarán, a Janus Pannonius által Rómába vezetett küldöttség érvelésének is köszönhetően. Boda Miklós szerint ennek része lehetett abban, hogy a *búcsúvers költője* belevegyítette a váradi források vizébe a timsót. A Janus Pannonius-tanulmányok utolsó darabja (*Hiányzik hat sor az elfelejtett Búcsúvers-fordításból*) a Várad-vers első ismert magyar fordítását mutatja be. A vers fiatal fordítója a későbbi kiváló történész, Márki Sándor volt, aki 1878-ban a *Déliabáb* című, tiszavirág-életű lapban tette közzé Janus Pannonius három epigrammájának és a *Búcsúvers*nek a fordítását. De mint Boda Miklós felfedezte, a költemény harmadik strófája lemaradt a közlésből.

A Janus Pannonius-tanulmányok sorozatát olyan írások követik, melyek képletesen szólva megnyitják az olvasók előtt az Egyetemi Könyvtár Szepesy utcai műemléképületének, Boda Miklós egykori munkahelyének a kapuját, melyen át a nevezetes Klimó-könyvtár is megközelíthető. Ezen írások az egykori püspöki gyűjtemény egy-egy 17–18. századi ritkaságának köszönhetik születésüket, kivéve azt, melynek tárgya (címe szerint is) *A Pécsi Egyetemi Könyvtár jubileuma (1774–1974)*. Az *Itáliából Itáliába* itt olvasható „ciklusának” tartalmi gazdagságát szeretném érzékeltetni a következő, csupán a tanulmánycímekre kiterjedő felsorolással: „*Groff Zrínyi Miklós költeményeinek bécsi kiadásáról – kérdőjelekkel*; A „tudomány és a fegyverek embere”, Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730); Adalék 1738-ból Kalmár György világnyelv-tervezetének ismeretéhez; Bejegyzések és más megkülönböztető jegyek a pécsi püspöki könyvtár egyes kötetekben; Koller József Itáliája. A Klimó-könyvtár szerzőket tanulmányírássra készítő ritkaságai közül a bolognai származású Marsigli (avagy Marsili), a hadmérnökként Buda felszabadításában is részt vevő neves földrajz- és természettudós monumentális Duna-monográfiája az egyik legértékesebb és leglátványosabb. A Klimó-könyvtár egy másik, 17. századi ritkaságára azért figyelt fel Boda Miklós, mert annak egyik lapján felfedezte az 1754-ben Firenzébe látogató Kalmár György, a hétköznapi aligha nevezhető nyelvfilozófus és költő sajátkezűleg bejegyzett versét. Az ugyancsak itt olvasható Koller József-tanulmány megszületésében része lehetett a „tudós prépost” ma is sokat forgatott egyháztörténeti műve pécsi könyvtári jelenlétének, de igazából az 1760-as években még csak húszéves Koller itáliai küldetése inspirálta a szerzőt. A Klimó püspök által kezdeményezett, a Janus-kutatást is szolgáló tanulmányút sikerében ugyanis része volt a magyar kapcsolatokkal rendelkező Giuseppe Garampi érseknek, a vatikáni levéltár akkori prefektusának.

A könyv utolsó blokkjának tanulmányai neves pécsi művészeknek, íróknak és egyetemi professzoroknak állítanak emléket. Így olvashatunk érdekes portrékat Pécs 19–20. századi történetének mára már elfeledett alakjairól: Vizelety Imréről, a 19. századi pécsi festőiskola művészeről, Balogh Györgyről, az I. világháború után Pozsonyból Pécsre telepített Erzsébet Tudományegyetem irodalomtörténész, műfordító, az ókortudományban is jártas könyvtárosáról, valamint a szerző jó barátjáról, Arató Pálról, a Vatikáni Gergely Egyetem egyháztörténeti bibliográfusáról. Az egyetem 1924-ben alapított első olasz tan székének professzoráról szól *Az italianista Koltay-Kastner Jenő visszaemlékezése olaszországi hadifogságára* címmel jegyzett tanulmány. Boda Miklós bemutatja azt az írást, mely a *Pécsi*

Naplóban jelent meg 1927-ben. Ebben a professzor beszámol itáliai hadifogságáról. Boda Miklós bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közli az egyik első magyar italianista professzor érdekes háborús visszaemlékezését.

A tudósportrékat Pécs második világháború utáni kulturális életének két meghatározó egyéniségéről, Csorba Győzőről és Tüskés Tiborról szóló tanulmány zárja. Mindkét visszaemlékezés őszinte, személyes vonatkozásokban gazdag és tanulságos. Ezek közül a *Csorba Győző Itáliája* című tanulmány nemcsak bevezeti Csorba Győzőt a *Jelenkor* 2018. decemberi számában közölt, 1969-es második római útjáról készült feljegyzéseit, hanem egyszersmind azt is elmondja, hogy mit jelentett a világháború és az azt követő negyven év szörnyűségei után egy érzékeny művelt embernek, amikor egy kevés időre kiszakadhatott az otthoni szűrkeségből, és egy rövid ideig a világ egyik legszebb helyén élhetett. Ez a tanulmány nemcsak Csorba Győző és a róla író Boda Miklós római emlékeiről szól, hanem mindnyájunkról, akik nemcsak elmenekültünk egy időre Rómába, hanem egyúttal „bőrünk alatt” haza is hoztuk mindazt a szépséget és bölcsességet, amire az Örök Város majd háromezer éves története és művészete tanítja az őt megismerni akarókat. Ahogy Csorba Győző *Vers Rómáról* című költeményében megfogalmazta:

*Majd elmegyek innét, ismét hazatérek,
de bőröm alatt viszlek haza, Róma,
halk szőke folyód s a szelídke folyóra
hajló dombot, a szűk utcák rácozatát
és ha a lélek
perzsel, vagy ha világi ítélet
csap rám, öbleiden lelek újra hazát,
ó Róma, szilárd anya-fészek.*

Igaza volt Lászlai János magyar gyóntató papnak és költőnek, aki a római Santo Stefano Rotondo templom oltára mögött elhelyezett sírkövére 1513-ban bekövetkezett halála előtt azt a latin epitáfiumot vésette: *Roma est patria omnium fuitque*, azaz „Róma mindannyiunk közös hazája, volt és lesz mindörökké”. Tiszta szívből kívánom, hogy Boda Miklósnak legyen még kedve és ereje, hogy megírja régi Itália-utazók és saját élményeiről tervezett művét, a *Párhuzamos itáliai útirajzokat*. Mert nagyon szeretném elolvasni!